

HISTORIE A SOUČASNOST

Žena v právním řádu Třetí říše

Jaromír Tauchen*

Anotace:

Tento článek se zabývá právním postavením ženy během období vlády národního socialismu v Německu, přičemž popisuje vztah národně socialistické politiky k ženám a jejich funkci v nacistickém státě. Dále tento příspěvek poukazuje na opatření, která byla provedena k dosažení vytyčených cílů populační a rasové politiky Třetí říše a jejich zakotvení v právních předpisech především pracovního a rodinného práva.

Citát:

*„Prvořadé místo pro ženu je uprostřed její rodiny.
Nejnádhernější úkol, který žena může splnit, je darovat svému národu dítě“.*

*Joseph Goebbels
(říšský ministr propagandy a lidové osvěty)*

1. Obraz ženy v pojetí národního socialismu

Období Třetí říše bylo epochou, která pro rozvoj a emancipaci žen příliš příznivá nebyla. Role ve společnosti byly přesně rozděleny mezi muže a ženy. NSDAP přisoudila ženám jejich „přirozenou“ roli jako hospodyně a matky a naopak výslovně požadovala jejich odvrát od politické emancipace ve prospěch rodiny a podpory muže.¹ Zatímco muž vystupoval jako živitel a ochránce rodiny, úkolem a povinností ženy bylo přivést na svět co možná největší počet potomků. Plození dětí, jako služba národnímu společenství, mělo přispět

k rozšíření „árijské rasy“. Role ženy ve společnosti byla však zúžena pouze na mateřství, které bylo propagandou neustále oslavováno. Jak je dále uvedeno, obraz německé ženy jako matky se táhne jako červená nit celým národně socialistickým právním řádem. Nacistická propaganda považovala ženu za pramen národa, na jejichž bedrech ležela budoucnost Německé říše. Německá žena byla charakterizována jako nesobecká, spolehlivá, věrná a obětavá. Každé dítě, které přivedla na svět, bylo bitvou, kterou svedla pro bytí a nebytí svého národa.²

Co se týče výkonu politických práv, zaujala NSDAP jednohlasně již na své první členské schůzi stanovisko, že „ženy nesmí být dosazovány do vedoucích pozic ve vedení strany“. Národní socialisté se tohoto postulátu drželi až do roku 1945, což bylo také důvodem, proč ženy nebyly nikdy NSDAP vyslány do zastupitelských orgánů obcí, zemských parlamentů či říšského sněmu.³

K prosazení cílů národních socialistů ve vztahu k ženám přispělo samozřejmě i právo. Jednalo se především o právo pracovní, manželské a rodinné. Následující strany se věnují těmto právním odvětvím.

2. Zaměstnávání žen a pracovní právo

Veřejná správa byla oblastí, kterou mohli národní socialisté bezprostředně po uchopení moci nejsnadněji ovlivňovat. Již ale ve Výmarské republice v období velké hospodářské krize, kdy se marně snažilo najít zaměstnání několik milionů dělníků, byly vytvořeny mechanismy, které při vytváření nových pracovních míst ve veřejné správě upřednostňovaly muže jako živitele rodin před ženami. Na základě zákona o právním postavení úřednic z 30. května 1932 (RGBl. I. S.245) nemusela být při podání výpovědi dodržena výpovědní lhůta, nýbrž pokud byla úřednice vdaná, mohla být z veřejné správy propuštěna kdykoliv na její návrh. Pokud byla úřednice trvale materiálně zabezpečena, mohla být propuštěna kdykoliv. Propuštěným ženám bylo přiznáno odstupné závislé na počtu odpracovaných let, pohybující se od dvojnásobku až po šestnáctinásobek jejich platu získaného v posledním měsíci.

Národní socialisté po převzetí moci pokračovali v nastoupeném trendu postupného odstraňování žen z veřejné správy. Zákon o změně předpisů v oblasti úřednického, platového a zaopatřovacího práva vydaný 30. června 1933 (RGBl. I S. 433) stanovil domněnku, že pokud byl manžel úřednice rovněž zaměstnaný jako úředník ve veřejné správě schopen ze svého platu zabezpečit rodinu, byl tím dán důvod pro její propuštění. Dále bylo tímto zákonem stanoveno, že ženy mohly vstoupit do státní služby až po dovršení 35 roku věku, což bylo pro ženu značně limitující. Věková hranice pro muže byla 27 let.

Právní předpisy regulující propouštění žen z veřejné správy vydávané přibližně do poloviny 30. let měly za cíl překonat hospodářskou krizi a nezaměstnanost mužů. Ke konci 30. let, kdy již panovala prakticky plná zaměstnanost a začaly se naopak objevovat první problémy s nedostatkem pracovní síly, nepřinesly však žádnou změnu a národní socialisté pokračovali v tendenci odstraňování žen z veřejného sektoru. Národně socialistický postulat, že „ženy nejsou vhodné pro výkon určitých činností“⁴ byl právně zakotven v nařízení o vzdělání a kariéře německých úředníků, podle něhož mohly být ženy obsazovány pouze na ta místa ve státní správě, která musela být podle jejich povahy

vykonávána ženami.⁵ Ke změnám došlo až v průběhu války, kdy ženy opět vykonávaly některé úřednické činnosti z důvodu povolání mužů na frontu.

Pracovní právo bylo v období Třetí říše podrobeno mnoha změnám.⁶ Zatímco tzv. kolektivní pracovní právo bylo z právního řádu během prvních dvou let vlády národního socialismu definitivně odstraněno, tzv. individuální pracovní právo se dále rozvíjelo a byla jím naplňována ochranná funkce pracovního práva. Délka pracovní doby byla oblastí, kde byla žena více chráněna než muž. Detailní úprava pracovní doby a přestávek v práci během pracovní doby a mezi jednotlivými směny byla pro ženy vypracována již v roce 1934 a v roce 1938 došlo ještě k jejímu dalšímu rozšíření. Ženám pracujícím v dělnických profesích však bylo poskytováno více ochrany (omezení práce v noci, v neděli a o svátcích) než zaměstnankyním veřejné správy. Se začátkem druhé světové války byla ochranná opatření týkající se délky pracovní doby pro muže zrušena,⁷ pro ženy zůstala nadále v platnosti, ale vyšší správní úřad mohl pracovní dobu i pro ženy podle svého uvážení prodloužit. Této možnosti bylo také hojně využíváno a přestože si národní socialisté uvědomovali, že situace, kdy byly ženy nuceny často pracovat mnoho hodin nad řádnou pracovní dobu, byla dlouhodobě neudržitelná. V prosinci 1939 byla proto opětovně délka pracovní doby upravena.⁸ Nařízení k ochraně zdraví bylo podle jeho preambule vydáno z důvodu potřeby zvýšené ochrany zdraví pracujících i v době války, kdy na ně byly kladeny zvýšené nároky. Zároveň bylo obhajováno uvolnění délky pracovní doby, k jehož omezení došlo po začátku války v září 1939. Po přeorientování se státu na nové úkoly, měla být ochrana žen a mladistvých opětovně zvýšena. Současně se ale od všech pracujících očekávalo, že dají veškerou svou pracovní sílu ve prospěch své vlasti. Pracovní doba zaměstnanců bez ohledu na pohlaví nesměla přesáhnout 10 hodin denně. Pro mladistvé a ženy byla stanovena omezení pro práci v noci, avšak v mimořádných případech mohla být práce v noci na základě povolení nařízena. Aby došlo k plnému využití pracovní síly ve veřejné správě, byla ustanovena v průběhu války tzv. minimální pracovní doba, která činila pro muže 60 hodin, pro ženy 56 hodin týdně.

Pro období národního socialismu bylo charakteristické, že určitá povolání zůstala ženám uzavřená. Nejen že ženy byly nežádoucí v politických funkcích, nýbrž byly odstraněny ze všech odpovědných pozic ve veřejné správě. Při posuzování toho, jaká povolání byla pro ženy vhodná a v jakých mohly nebo směly být ženy zaměstnány, stály v popředí spíše psychické a intelektuální vlastnosti ženy, než její fyzické schopnosti. Již v díle Mein Kampf formuloval Adolf Hitler cíle při výchově dívek: „především je třeba klást důraz na tělesnou výchovu a teprve poté na podporování duševních a posléze duchovních hodnot. Cílem výchovy žen je připravenost na budoucí mateřství.“⁹ Při výchově muže

stála v popředí rovněž tělesná výchova, ale další cíle jako vědomí odpovědnosti, pevný charakter či schopnost logického myšlení patřily mezi výchovné cíle určené jen mužům. V roce 1934 bylo vydáno nařízení, podle kterého mohlo studovat na německých vysokých školách pouze 10 % žen. Po provedení reformy vyššího školství v roce 1937 zůstala německá gymnázia pro dívky uzavřena. Dívky tak nedostaly možnost učit se latinsky, což náleželo k jednomu z předpokladů pro studium na vysoké škole. Od dubna 1938 byly povinny všechny ženy, kterým se přes všechny překážky podařilo přijetí na vysokou školu, absolvovat tzv. rok domácího hospodářství. Až pak teprve mohly navštěvovat univerzitu, pokud se tedy samozřejmě vešly do 10 % kvóty.¹⁰

Povolání jako soudkyně či státní zástupkyně nemohly ženy od poloviny 30. let vykonávat a nebyly připuštěny ani jako advokátky.¹¹ Pokud chtěla svobodná žena mladší 25 let od roku 1938 pracovat v průmyslu, musela předtím absolvovat povinný rok na venkově, kde pomáhala v zemědělství.¹²

3. Ochrana matek

Národní socialisté viděli v ženě především matku, jejíž hlavním úkolem bylo porodit a vychovat německému národu co možná největší počet dětí.¹³ Z tohoto důvodu požívaly německé matky na tehdejší dobu poměrně velké ochrany. V porovnání s obdobím Východní republiky se postavení výdělečně činných matek výrazně zlepšilo. V roce 1942 vydaný zákon o ochraně výdělečně činných matek¹⁴ měl za úkol „ochraňovat německou výdělečně činnou matku, která i přes ztížené životní podmínky daruje vlasti dítě. Aby žena mohla plnit povinnosti plynoucí jí z mateřství, musí být chráněna před všemi nebezpečími a újmami před i po narození dítěte“. Vydání tohoto zákona si vyžádaly změněné podmínky v souvislosti s vypuknutím války, neboť stále více žen bylo nasazováno v průmyslu a hospodářství. Ochranná opatření tohoto zákona se vztahovala jak na zaměstnankyně ve státní správě, tak i na dělnice v závodech. Vyjmuty byly však matky neárijského původu. Nastávající matka nesměla být zaměstnána, pokud by byl podle lékařského posudku ohrožen její život či život jejího dítěte. Byla-li ale nastávající matka zaměstnána, nebylo jí dovoleno vykonávat manuálně těžké práce, přijít do styku s látkami ohrožující její zdraví či pracovat v nebezpečných provozech. Šest týdnů po porodu dítěte se nemohla matka vrátit do zaměstnání; pokud matka dítě kojila, prodloužil se tento zákaz až na 12 týdnů.¹⁵ Po celou dobu těhotenství a ještě čtyři měsíce po porodu nemohl dát zaměstnavatel matce výpověď. Matka pobírala po dobu, kdy jí z důvodu mateřství nebylo umožněno vykonávat výdělečnou činnost finanční částku dosahující výše jejího průměrného platu, což bylo v porovnání s ob-

dobím před rokem 1942 zvýšení o polovinu a matka tak neutrpěla žádnou finanční ztrátu a mohla se bez existenčních potíží věnovat plně svému dítěti.

4. Právo manželské a rodinné

Pro národní socialisty představovala rodina a manželství základ národního společenského života, na němž závisela síla a zdraví, hodnota a další trvání národního společenství. Manželství bylo považováno za nezbytně nutný předpoklad pro zdravou a řádnou výchovu potomstva.¹⁶ Účel manželství v národně socialistickém státě bylo plazení potomků, kteří měli zajistit další existenci národa. To byl také důvod, proč mu byla v tomto období poskytována zvýšená ochrana. Rovněž byla změněna samotná podstata manželství.¹⁷ Z manželství nevyplývaly povinnosti jen vůči druhému manželovi, nýbrž v první řadě vůči národnímu společenství a státu. Zásada „prospěch celku před vlastním prospěchem“,¹⁸ která se táhla celým národně socialistickým právem, se projevila v právu manželském především v povinnosti darovat národu co možná největší počet dětí.

Národní socialisté se za pomoci vydávání nejrůznějších právních předpisů snažili působit na ženy, aby vstoupily do svazku manželského. K tomuto účelu sloužil i zákon o snížení nezaměstnanosti z 1. června 1933, na základě kterého mohli říšští občané po uzavření sňatku požadovat od státu poskytnutí bezúročného návratné novomanželské půjčky ve výši tisíce říšských marek. Podmínkou však bylo, že žena vstupující do manželství musela být předtím v zaměstnaneckém poměru, zaměstnání se vzdát a zavázat se, že nepřijme žádnou novou práci.¹⁹ Poté, co bylo dosaženo v roce 1937 prakticky plné zaměstnanosti, mohla žena nadále pracovat. Aby bylo zajištěno, že manželé použijí získané peníze pouze pro vybavení jejich společné domácnosti, nebyla jim státní půjčka vyplácena v penězích. Manželé obdrželi kupóny, které je opravňovaly pouze k nákupu nábytku a domácích spotřebičů. Svobodní občané, kteří dosahovali určitého příjmu, byli povinni platit zvláštní poplatek, ze kterého se pak financovaly novomanželské půjčky. Pokud tedy dva svobodní uzavřeli manželství, měli nárok na poskytnutí půjčky a zároveň se zprostiti povinnosti platit tento zvláštní poplatek. Půjčku však nemohli získat tělesně a duševně postižení, osoby se špatnou pověstí a ti, u nichž nebyla záruka, že se kdykoliv zasadí o národní stát. Do roku 1935 využilo manželské půjčky 523 000 párů a půjčky dosáhly celkové hodnoty přes 300 milionů říšských marek.²⁰

Od roku 1935 byl poskytován rodinám s větším počtem dětí jednorázový příspěvek za každé dítě.²¹ Aby mohl být rodině příspěvek přiznán, musely ve společné domácnosti žít nejméně čtyři děti mladší 16 let, rodiče museli být říšskými občany ve smyslu zákona o říšském

občanství a museli požívat dobré pověsti. Stejně jako u novomanželské půjčky, neobdrželi rodiče finanční částku, nýbrž pouze poukázku na odběr nábytku, zařízení domácnosti či ošacení. Od roku 1936 byl vyplácen rodinám s více jak pěti dětmi mladšími 16 let ještě vedle tohoto jednorázového příspěvku měsíční příspěvek na dítě.²²

4.1. Čestný kříž německé matky

Od roku 1938 bylo matkám s větším počtem dětí udělováno vyznamenání zvané Čestný kříž německé matky,²³ které mělo symbolizovat jejich čestné místo uprostřed národního společenství, podobně jako např. železný kříž udělovaný vojákům. Kříž za mateřství s nápisem „dítě šlechtí matku“ mohly získat pouze německé dědičně zdravé matky, pokud byly tohoto ocenění hodny. Vyznamenání bylo udělováno ve třech stupních: za čtyři nebo pět dětí byl kříž za mateřství udělován v bronzu, za šest nebo sedm dětí ve stříbře a za více než osm dětí obdržela matka zlatý kříž.²⁴ Návrhy na udělení tohoto vyznamenání podával starosta obce nebo místní skupinový vůdce NSDAP. Od roku 1942 byl Čestný kříž německé matky slavnostně udělován u příležitosti Dne matek, ze kterého udělala nacistická propaganda národní svátek. Matky, které byly takto vyznamenány, měly např. přednost ve frontách v obchodech s potravinami a členové Hitlerjugend je byli povinni na ulici zdravít. Matkám, které porodily více jak deset dětí, se dostala ještě zvláštní pocta, mít pro své desáté dítě za kmotra Vůdce a říšského kancléře, což v případě chlapce znamenalo, že byl pokřtěn na jméno Adolf.²⁵

4.2. Vznik a zánik manželství

Národně socialistické pojetí manželství, jehož funkce byla redukována především na plození dětí pro národní společenství, odporovalo křesťanské představě o manželství jako o nerozlučitelném Bohem posvěceném společenství trvajícím po celý život. V ideologii národního socialismu hrálo manželství rozhodující roli a představovalo hlavní prostředek nacistické populační politiky. Pokud se ale dítě narodilo jako nemanželské, nijak ho to společensky nediskriminovalo, neboť pro národní socialisty bylo prvořadé, že dítě bylo rasově čisté a zdravé a to, že rodiče nebyli oddáni, nehrálo žádnou roli.

Manželské právo náleží k právním oblastem, které doznaly v období Třetí říše nejvíce změn. Tyto změny se především dotýkaly stanovení nových podmínek pro uzavření manželství a naopak stanovení nových důvodů pro jeho zánik. Populační politika ve Třetí říši sledovala dva cíle: zvýšení počtu „žádoucích“ porodů a „zkvalitnění“ rasové úrovně Němců.²⁶ Právní základ vytvořil již v roce 1935 zákon na ochranu dědičného zdraví ně-

meckého lidu (zákon o zdravém manželství),²⁷ který taxativně vyjmenoval osoby, kterým bylo zakázáno manželství uzavřít. Jednalo se o případy, kdy byl jeden ze snoubenců slabomyslný, marnotratný, závislý na drogách či alkoholu, postižen duševní či pohlavní chorobou nebo chorobou dědičnou. Snoubenci trpící dědičnou chorobou mohlo být uzavření sňatku povoleno v případě, že byl druhý snoubenec neplodný.²⁸ Před uzavřením manželství se museli snoubenci prokázat vysvědčením způsobilosti k manželství, které vydával zdravotní úřad. Pokud byl sňatek uzavřen bez tohoto osvědčení, bylo manželství absolutně neplatné.

Další zásah do manželského práva byl proveden zákonem na ochranu německé krve a německé cti, tedy jedním z tzv. norimberských zákonů, který zavedl zákaz uzavírat manželství mezi Židy a Němci a rovněž mezi nimi zakazoval mimomanželský pohlavní styk.²⁹

Oblast uzavírání manželství byla v minulosti tradičně součástí německého občanského zákoníku (BGB). V roce 1938 byla tato oblast z občanského zákoníku vyjmuta a byl vytvořen zvláštní zákon,³⁰ který reguloval jednotně vznik a zánik manželství. Do svazku manželského mohl muž vstoupit až po dosažení 21 let věku, u ženy byla věková hranice posunuta na 16. rok věku. Poměrně vysoký požadovaný věk u muže byl odůvodňován tím, že muž je teprve v 21 letech dostatečně duševně a morálně zralý k převzetí odpovědnosti jak vůči rodině, tak i vůči národnímu společenství. Jedním z klíčových důvodů byl však fakt, že muž byl po dovršení věku 18 let povinen absolvovat pracovní službu a vojenský výcvik, což byly činnosti, které představovaly překážku pro fungování manželství. Tento zákon vymezoval důvody, pro které bylo možno manželství zrušit. Jedním z těchto důvodů byl omyl, týkající se osoby druhého manžela, který vyšel najevo až po uzavření manželství. Podle dobové judikatury představoval předmanželský pohlavní styk ženy, dědičná nemoc její nebo členů její rodiny důvod pro zrušení manželství.³¹

Jak již bylo několikrát výše zmíněno, pro národně socialistický stát požívalo významu pouze manželství, ze kterého mohlo vzejít zdravé potomstvo. Proto se národní socialisté snažili vytvořit podmínky pro usnadnění rozvodu manželství, které neplnilo svou funkci přisouzenou mu nacistickou ideologií. Pokud manžel či manželka ustavičně odmítali zplodit potomka, byl to důvod pro rozvod manželství, neboť tím nebyl naplněn jeho cíl a účel.³² Mezi další důvody pro rozvod náležela např. předčasná neplodnost partnera.³³

5. Závěr

Národní socialisté viděli v ženě pouze matku, manželku a „ochránkyni rasy“, která měla přivést na svět co možná největší počet dětí a tím zajistit pro Třetí říši personální základ pro vedení války a nové osídlení

dobytých území na východě. Byl vytvořen „kult matky“ a ženy s více dětmi požívaly zvláštních poct. Muž byl považován za živitele a ochránce. Situace se však změnila v průběhu války, kdy ženy musely zaujmout role mužů bojujících na frontě a zastávat i pracovní pozice, které jim zůstaly před válkou uzavřeny.

Aby mohly být splněny cíle populační politiky, snažil se národně socialistický stát za pomoci státních podpor či daňových zvýhodnění přimět mladé Němce k uzavření manželství a zvýšení počtu dětí. Ne všem skupinám německého obyvatelstva však bylo dovoleno do svazku manželského vstoupit a mít potomstvo.

Summary

This article aims to describe the position and “function” of women during the Nazi era in Germany and it also explains the relations between women and Nazi policies. Next, this article pinpoints some of the arrangements that were done in order to reach the stated goals of population and racial policies of the Third Reich. Specially, it focuses on how these policies were anchored in the Labor law and Family law. Nazis understood a woman just as a mother, a wife and “a conservator of the race”, which was supposed to deliver as many children as possible in order to provide new soldiers for future wars and for colonizing the East. The Nazi policies were placing an enormous emphasis on giving social supports and tax advantages to young Germans. The goal of these tendencies was to increase the number of marriages and newborns.

* JUDr. et Bc. Jaromír Tauchen, LL.M.Eur. Integration (Dresden), interním doktorand na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy Univerzity, Brno a soudním tlumočnickem

¹ Bedürftig, F. Třetí říše a druhá světová válka. Přeložil Petr Dvořáček. Praha : Prostor, 2004, s. 558.

² Tuto myšlenku formuloval Adolf Hitler na stranickém sjezdu v Norimberku v roce 1934. Blíže: Helwig, G.: Frauen in Deutschland. [citováno 1. února 2008].

Dostupné z: http://www.bpb.de/publikationen/D6SSWQ,0,0,Frau_und_Gesellschaft.html

³ Wogowitsch, M. Das Frauenbild im Nationalsozialismus. Linz : Torauner Verlag, 2004, s. 16.

⁴ Hildebrand, K. Das Dritte Reich. 6.vydání. München: R. Oldenbourg Verlag, 2003, s. 60.

⁵ Nařízení o vzdělání a kariéře německých úředníků z 28. února 1939 (RGBl. I. S.371).

⁶ K pracovnímu právu v období národního socialismu podrobně: Tauchen, J. Vývoj pracovního práva ve Třetí říši. In Právní a ekonomické problémy V. Ostrava: KEY publishing, 2008, s. 129-137.

⁷ § 4 nařízení o změně a doplnění předpisů v oblasti pracovního práva z 1. září 1939 (RGBl. I. S. 1683).

⁸ Nařízení o ochraně práce z 12. prosince 1939 (RGBl. I. S. 2403).

⁹ Hitler, A. Mein Kampf. Přeložil Slavomír Michalčík. Pohořelice : Otakar II., 2000, s.303.

¹⁰ Evans, R. Das Dritte Reich. Diktatur. Band 2/I. München: DVA, 2006, s.361.

¹¹ Kannapel, P. Die Behandlung von Frauen im nationalsozialistischen Familienrecht. Marburg : W. Herr, Giessen, s. 25.

¹² Evans, R. Das Dritte Reich. Diktatur. Band 2/I. München: DVA, 2006, s.446.

¹³ Jediná zmínka v programu NSDAP z roku 1920 věnující se ženám je obsažena bodě 21 a vztahovala se právě na ochranu ženy jako matky: „*úkolem státu je zvýšení zdraví národa prostřednictvím ochrany matky a dítěte.*“

¹⁴ Zákon na ochranu výdělečně činných matek z 18. května 1942 (RGBl. I. S.321).

¹⁵ Nastávající a kojící matky nesměly být zaměstnány ve vicesměnném provozu ani pracovat v noci mezi 20. a 6. hodinou ráno, o nedělích a o svátcích. Nastávající a kojící matky pracující v zemědělství nesměly pracovat déle než 9 hodin denně. Zaměstnavatel musel poskytnout matce přestávku na kojení v délce 90 minut denně, popř. dvakrát denně po 45 minutách, přičemž za tuto přestávku náležela ženě mzda.

¹⁶ König, C. Die Frau im Recht des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main : Verlag Peter Lang, 1988, s. 9.

¹⁷ Změnu v chápání podstaty institutu manželství formuloval A. Hitler následovně: „*také manželství nemůže být samostatné, nýbrž musí sloužit k rozmnožování a udržování druhu a rasy. Pouze to je jeho smyslem a úkolem.*“ Viz. Hitler, A. Mein Kampf. Přeložil Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000, s. 182.

¹⁸ Zásada „*prospěch celku před vlastním prospěchem*“ (Gemeinnutz vor Eigennutz) byla poprvé zakotvena v bodu 24 programu NSDAP z 24. února 1920. Blíže k této zásadě: Feder, G. Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken. München : Zentralverlag der NSDAP, 1935, s. 21; dále Rosenberg, A. Das Parteiprogramm. Wesen, Grundsätze und Ziele der NSDAP. 25. vydání. München: Zentralverlag der NSDAP, 1943, s. 37-38.

¹⁹ Oddíl V. § 1 zákona o snížení nezaměstnanosti z 1. června 1933 (RGBl. I. S. 323).

²⁰ Bedürftig, F. Třetí říše a druhá světová válka. Přeložil Petr Dvořáček. Praha : Prostor, 2004, s. 256.

²¹ Nařízení o poskytnutí příspěvků na děti rodinám s více dětmi z 15. září 1939 (RGBl. I. S. 1160).

²² Pátý prováděcí předpis k nařízení o poskytnutí příspěvků na děti rodinám s více dětmi z 20. srpna 1936 (RGBl. I. S. 649).

²³ Nařízení Vůdce a říšského kancléře o Čestném kříži německé matky z 16. prosince 1938 (RGBl. I. S. 1923).

²⁴ Statut Čestného kříže německé matky z 16. prosince 1938 (RGBl. I. S. 1924).

²⁵ Evans, R. Das Dritte Reich. Diktatur. Band 2/II. München: DVA, 2006, s.627.

²⁶ Bedürftig, F. Třetí říše a druhá světová válka. Přeložil Petr Dvořáček. Praha : Prostor, 2004, s. 369.

²⁷ Zákon na ochranu dědičného zdraví německého lidu z 18. října 1935 (RGBl. I. S. 1246).

²⁸ Důvod, proč byla tato výjimka připuštěna, uvádí rozhodnutí obvodového soudu pro ochranu dědičného zdraví v Lübecku (Erbgesundheitsgericht Lübeck usnes. z 26.11.37 JW 38, 399): „*Muž a žena splňují podmínky § 1 písm. c zákona o zdravém manželství. Žena nedokončila obecnou školu a byla umístěna do zařízení pro výchovu ohrožené mládeže. Muž se*

nevyučil a odcizil peníze. Od obou tedy nejsou potomci žádoucí. Kdyby jeden z nich uzavřel manželství se zdravým snoubencem, přičilo by se to populační politice. Protože byla ale žena neplodná, rozhodl se soud uzavření manželství povolit, neboť žena stejně nemůže porodit děti a prostřednictvím uzavření sňatku s touto ženou je rovněž vyloučeno, že muž zplodí špatné, dědičně nemocné či dědičně zatížené potomstvo. Tímto je splněn cíl zabránit narození dětí postižených dědičnou chorobou a manželé jsou tak způsobilí uzavřít manželství.“ Citováno podle: König, C. Die Frau im Recht des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main : Verlag Peter Lang, 1988, s. 37.

²⁹ Zákon na ochranu německé krve a německé cti z 15. září 1938 (RGBl. I. S. 1146).

³⁰ Zákon o sjednocení právních předpisů regulujících uzavírání a rozvod manželství v zemi rakouské a na ostatním území Říše z 6. července 1938 (RGBl. I. S. 807).

³¹ Přehled judikatury v této věci viz: König, C. Die Frau im Recht des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1988, s. 47-51.

³² § 48 zákona o sjednocení právních předpisů regulujících uzavírání a rozvod manželství v zemi rakouské a na ostatním území Říše z 6. července 1938 (RGBl. I. S. 807).

³³ Do roku 1941 bylo podáno 28 tisíc žádostí o rozvod, z toho bylo 3838 manželství rozvedeno z důvodu předčasné neplodnosti a 1771 manželství z důvodu odmítnutí zplodit dítě. To nejsou sice žádná ohromující čísla, ale je nutné si uvědomit, že počet rozvodů z těchto nově zavedených důvodů tvoří jednu pětinu všech rozvedených manželství. Blíže: Evans, R. Das Dritte Reich. Diktatur. Band 2/II. München : DVA, 2006, s. 630.